

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СХІДНОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
Кафедра східної і слов'янської філології

Курсова робота
з чеської філології на тему:
Військова лексика (термінологія) чеської мови

Студента групи чех18-22
факультету східної і слов'янської філології
денної форми здобуття освіти
Освітньої програми: Чеська мова і література, друга іноземна,
переклад
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.038 Слов'янські мови та літератури (переклад
включно), перша – чеська
Северин Єгор Ігорович

Науковий керівник: **д. філол. н., проф. Терехова Світлана Іванівна**

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

ЗМІСТ:

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕРМІНОСИСТЕМА ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ	5
1.1. Визначення понять «термін» та «терміносистема»	5
1.2. Особливості термінів у семантичному аспекті	7
1.3. Специфіка військових термінів у структурному аспекті	8
РОЗДІЛ 2. СКЛАДНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ З ЧЕСЬКОЇ МОВИ	15
2.1 Проблеми перекладу військових термінів	15
2.2 Особливості перекладу нестатутної термінології	16
2.3 Методи розшифрування та переклад термінів-скорочень	23
2.4 Переклад військової термінології, використаної у ЗМІ, українською мовою	25
ВИСНОВКИ	28
АБСТРАКТНІ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	32

ВСТУП

Проблема термінології, що входить у різні терміносистеми, є сьогодні однією з найбільш актуальних та досліджуваних у сучасній лінгвістиці та філології. Велике значення вивчення термінів пов'язане з тим, що в кожній мові, включаючи і чеську мову, присутня велика кількість спеціальної лексики, без якої неможливе професійне спілкування людей. Незважаючи на активне вивчення термінів у науковій літературі, на сьогоднішній день досі немає чіткого розуміння терміну, не точно виокремлено його структурно-семантичні особливості.

Дану проблему вивчали Байло Ю. В., Білозерська Л. П., Кияк Т. Р., Панько Т.І.

Актуальність дослідження полягає в тому, що деякі терміносистеми залишаються без пильної уваги.

Об'єктом дослідження є військова термінологія.

Предметом дослідження стали структурні та семантичні характеристики термінів даної наукової галузі.

Мета дослідження полягає у тому, щоб проаналізувати структурно-семантичні особливості чеських термінів.

Для досягнення цієї мети необхідно вирішити низку завдань:

1. Уточнити визначення понять «термін» та «терміносистема».
2. Розглянути особливості термінів у семантичному та структурному аспектах.
3. Скласти семантичні та структурні класифікації чеської термінології.

Методи дослідження включають: описовий метод – для вивчення та систематизації термінів даної галузі, зіставний – для виділення спільних та відмінних рис у досліджуванні лексики, структурний метод – для дослідження специфіки структури термінів на основі застосування методики аналізу за безпосередніми мовними складниками. Порівняльний аналіз для вивчення зарубіжного досвіду використання термінів військової галузі елементи кількісного аналізу для презентації результатів дослідження.

Новизна дослідження полягає в обґрунтуванні специфіки перекладу військової термінології.

Структура дослідження: робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальна кількість джерел – 21. Робота містить 32 с.

РОЗДІЛ 1. ТЕРМІНОСИСТЕМА ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНІВ У ТЕРМІНОСИСТЕМІ

1.1. Визначення понять «термін» та «терміносистема»

Відсутність єдиного визначення слова «термін» пов'язана з тим, що наука, що вивчає терміни – термінознавство, виникла порівняно недавно. Більше того, мова згодом змінюється, тому й визначення різних понять також зазнають змін, що відбувається і зі словом «термін». Крім цього, відсутність точного визначення поняття «термін» викликано також міждисциплінарністю поняття, оскільки слово «термін» використовується у різних науках, його багатогранністю та особистісним баченням проблеми термінології кожен вченим (Д'яков, 2004).

Наведемо думки різних учених та дослідників на проблему визначення поняття «термін».

Ми дотримуватимемося думки, що термін – це одиниця спеціальної лексики. Отже, спеціальні терміни обмежені своїм особливим призначенням, мають бути однозначними, оскільки є точним виразом понять та явищ (Байло, 2013).

Якщо порівнювати спеціальні терміни та загальноживану лексику, можна виявити у них великі відмінності. Це пов'язано, насамперед, про те, що терміни особливо використовуються у мові та відрізняються обмеженим вживанням.

Терміни поєднуються у певну терміносистему, тобто набір термінів, що вивчається у межах термінології.

Термінологія – поняття неоднозначне. Під ним може розуміти:

- науку про терміни;
- частина словникового складу мови, яка охоплює лише спеціальну лексику;
- систему позначення професійних та наукових понять у певній галузі

знань (Gjelten, 2003)

У ході свого розвитку термінологія має можливість перетворюватися на терміносистему, під якою розуміється мовна чи знакова модель певної спеціальної галузі знань (Sager, 1990).

Як одну з найважливіших характеристик термінів у своїх наукових працях з термінології багато вчених виділяють системність, що є причиною утворення терміносистем у тій чи іншій мові. Однак у даному випадку, не варто пов'язувати системність або систематичність із загальноприйнятим поняттям у мові, де безліч елементів мови, пов'язаних один з одним, утворюють певну єдність та цілісність.

Слово, як відомо, висловлює поняття. Термін у кожній термінології співвіднесений з певними поняттями відповідної галузі знань. Ці поняття пов'язані між собою особливими ознаками, певною областю знань, сферами діяльності у якій застосовуються, тобто. в системі. Саме у системі повною мірою проявляються сутність всіх її елементів. Термін як елемент системи «... як пасивно реєструє поняття, але своє чергу впливає цього поняття, уточнює його, відокремлює від суміжних уявлень» (Sager, 1990). Поза термінологією, тобто. поза системою, термін втрачає свій статус.

Серед основних особливостей термінології виділяють насамперед її замкнутість. Однак і в цьому актуальному питанні термінології є двояким тлумаченням. З одного боку, термінологія – це «замкнений словниковий контекст, межі якого зумовлені певною соціальною організацією дійсності» (Байло, 2013). З іншого боку, область термінології може постійно перебувати у взаємодії з повсякденною промовою, потім вказує той факт, що будь-яке слово, що відноситься до стандартної літературної лексики мови, може стати спеціальним терміном у зв'язку з його переосмисленням.

Отже, під терміном у подальшій роботі ми розумітимемо слово/словосполучення, що відноситься до спеціальної лексики, що використовується людиною у його професійній діяльності для передачі

наукової інформації. Терміносистема – це сукупність термінів певної галузі знань, відповідно до системності термінології будь-якою мовою.

1.2. Особливості термінів у семантичному аспекті

Терміни використовуються у професійній мові в різних галузях у зв'язку з тим, що будь-яке наукове знання «формується в процесі наукового пізнання світу, заснованого не тільки на теоретичних висновках, але й на технологічному розширенні сприйняття, внаслідок чого воно носить раціональний характер і є об'єктивним та істинним» (Білозерська, 2010).

Терміни характеризуються відмінними семантичними та структурними особливостями. Спочатку розглянемо термінологію в семантичному аспекті.

Однією з основних семантичних властивостей термінів, що виділяють вчені, є однозначність (моносемічність). Терміни, на відміну від «повсякденних» слів, всередині своєї термінологічної системи зазвичай однозначні, але те саме слово може бути терміном різних областей знання. Так, на думку Д.С. Лотте «...у встановленої для цій галузі термінології має бути багатозадачних термінів» (Д'яков, 2004).

Термін парадигматичний семантично, тобто у кожній термінології співвіднесений з тими чи іншими поняттями. Отже, термін входить у різні термінологічні поля, оскільки термінологія є сукупність лексики певної галузі виробництва, науки, техніки. Поза певним термінологічним полем слово втрачає свою характеристику терміна.

Моносемічність терміна полягає в тому, що термін у межах одного термінологічного поля фіксує поняття, що відокремлює його від інших сфер застосування. Термін входить у лексичну систему мови, а й у інші наукові системи. Прийнято вважати, що полісемічність створює плутанину у вживанні слова, тому термін несе у собі конкретне спеціальне значення не більше однієї конкретної галузі знань. Однак на даний момент існує думка,

що в певних терміносистемах полісемія має бути і дуже поширена, а однозначність для терміна лише мета до якої він в межах одного термінологічного поля повинен прагнути.

Наступне, що виділяють як властивість терміна, – його стилістична нейтральність. Будь-яке емоційне експресивне забарвлення, асоціативність, метафоричність, властива терміну як лексичній одиниці, не допускається. Термін виконує функцію лише об'єктивного найменування. Термін повинен бути позбавлений будь-яких побічних смислів, щоб не вводити фахівця, який використовує його в роботі, в оману.

Терміни в межах одного поля, що мають однакове значення, називають дублетами (абсолютними синонімами), наприклад, машинний переклад та автоматичний переклад, метан та болотний газ, harvesting (лісозаготівля) та procurement (лісозаготівля). Саме з дублетами найчастіше пов'язують поняття синонімії у термінології. На відміну від загальнолітературної мови, де синонім у тексті надає певного стилістичного забарвлення слову, дублет ніяк не впливає на зміст.

Згідно з вищевикладеним, головними семантичними особливостями термінів є:

- 1) однозначність та рідкісна багатозначність;
- 2) семантична парадигматичність;
- 3) стилістична нейтральність;
- 4) наявність дублетів;
- 5) контекстуальна нейтральність.

У структурному аспекті терміни також мають відмінні риси.

1.3. Специфіка військових термінів у структурному аспекті

Одним із спірних моментів у визначенні властивостей терміна є його точність. Точністю терміна вважається обмеженість його значення.

Найчастіше точність терміна означає, що його визначення має всі необхідні ознаки, за якими можна відрізнити одне поняття від іншого. Багато вчених вважають, що точність терміна визначається його терміновживанням.

Точність терміну часто пов'язують із ще однією властивістю терміна – стислою швидкістю. Багато вчених не сходяться в однозначній думці про стислість, як про обов'язкову вимогу. Проблему стислості виділяють як одну з основних проблем термінознавства. Певною мірою стислість може суперечити таким властивостям термінів як точність та системність.

Проте сьогодні намічається тенденція до утворення багатоскладових термінів. Ця потреба виходить із бажання передати якнайбільше ознак певного поняття. Проте слід брати до уваги громіздкість тексту. Потреба використання короткого терміну походить з практичних міркувань частого використання терміна у робочому професійному середовищі.

Однією із структурних особливостей термінів, яка важлива для цього дослідження, є відмінність у способах їх утворення.

Насамперед виділяється дві групи термінів, виходячи з того, чи є їх основа споконвічною або запозиченою з інших мов:

Насамперед, виділяється класифікація термінів за способом їх утворення, виходячи з мови-основи:

1) споконвічні терміни (терміни, що утворилися, у нашому випадку, в англійській мові);

2) запозичені терміни (терміни, запозичені мовою з інших мов) [6].

Слід зазначити, що на початку свого формування термін може бути у певній професійній області відразу у двох видах. Наприклад, така властивість терміна часто помітна в медичній термінології, де використовуються паралельно та англійські споконвічні терміни (brain – мозок), а латинські терміни (cerebrum). Така невизначеність у терміносистемі пов'язана з тим, що термін з'являється у мові як позначення нерозчленованого уявлення і тривалий час існує лише як передтермін, виходячи з чого він не має чіткої форми (Білозерська, 2010).

Багато термінів утворюються за допомогою синтагматичної номінації. Під даним методом утворення термінології розуміється формування багатоконпонентних термінів – словосполучень. В результаті синтагматичної номінації утворюються терміни, які в сучасній лінгвістиці називаються багатослівними, складноструктурними, багатолексемними, полівербальними, багатоконпонентними термінами або термінами-ланцюжками (Стежко, 2012). Дані терміни широко використовуються в будь-якій терміносистемі.

Термінологічна номінація може відбуватися і за поширеними словотворчими моделями чеської мови: словоскладання, афіксація, конверсія, скорочення та ін. Абревіатурні та скорочені терміни використовуються все частіше, тому компресію сьогодні можна вважати провідним способом терміноутворення в англійській мові (як і в інших мовах) (Білозерська, 2010).

Для того щоб дати визначення перекладу військових термінів, необхідно спочатку більш детально зупинитися на понятті перекладу в цілому. Переклад з однієї мови на іншу є одним з видів мовної діяльності людини. Професія перекладача - одна з найдавніших, адже вже при перших контактах між людьми, що говорять на різних мовах, був необхідний хтось, хто забезпечував їх комунікацію.

В.Н. Комісарів ж пропонує наступне визначення перекладу: "переклад - це вид мовного посередництва, при якому на іншій мові створюється текст, призначений для повноправної заміни оригіналу, як комунікативно-рівнозначного останньому" (Кияк, 2006)

Всі ці визначення по-своєму вдалі і дають уявлення про суть перекладацької діяльності. Однак на наш погляд найбільш вдалим є остання дефініція, так як однією з найважливіших цілей перекладу вважається його еквівалентність оригіналу, а отже і рівнозначність не вихідного тексту і тексту перекладу цілком, але і їх фрагментів. Адже переклад тільки в тому випадку вважається адекватним, коли інформація оригіналу передається в повній мірі.

Поняття "переклад" охоплює широке коло діяльності. Він може виступати як в письмовій, наприклад, переклад ділової документації, так і в усній формі, наприклад, переклад ділової наради або офіційної доповіді. "Переклад сприяє обміну інформацією" (Стежко, 2012), таким чином, ми можемо зробити висновок, що інформативна функція перекладу є першочерговою.

Слід також згадати і про процес перекладу, щоб довести, що діяльність перекладача - насправді важка праця. "Процес переведення неминуче розпадається на два моменти. Щоб перевести, необхідно, перш за все, зрозуміти, усвідомити, проаналізувати, критично оцінити почуте. Далі потрібно знайти, вибрати відповідні елементи перевираження тексту на мові, що (слова, поєднання, граматичні форми)" (Стежко, 2012).

Умовою точного перекладу є правильне розуміння тексту оригіналу. Однак труднощі перекладу полягає в відшукуванні відповідностей між елементами двох мов. Як стверджують В.Г. Гак і Б.Б. Григор'єв, сама можливість перекладу вже свідчить про те, що між двома елементами можливо відповідність. Таким чином, "елементи двох мов, функціонально відповідні один одному в межах даного контексту, виступають в якості еквівалентів" (Стежко, 2012). Незважаючи на це судження, навіть самий адекватний переклад не забезпечує достатню передачу дрібних елементів змісту оригіналу. Зміст на перший погляд схожих одиниць різних мов, або кодів, може бути принципово різним, тобто вони можуть володіти різною значимістю і займати різне положення в системі знаків, хоча часто такі втрати при перекладі досить незначні.

Терміном "трансформація" оперують багато вчених (Л. Бархударов, В.Н. Комісарів, А.Д. Швейцер, Р.К. Миньяр-Белоручев і т.д.), при цьому кожен з них має своє трактування даного поняття. Бархударов описує трансформацію як "різного роду перетворення для досягнення еквівалентності перекладу". Для Швейцера - це "заміна однієї форми вираження іншого в процесі перекладу" (Скороходько, 2006), а Миньяр-

Белоручев вважає, що це "зміна формальних і семантичних компонентів вихідного тексту при збереженні інформації для реципієнта".

Прикладом однієї з найбільш логічних і докладних класифікацій перекладацьких трансформацій може послужити класифікація В.М. Комісарова, який трактує трансформацію як перетворення, що носять формально-семантичний характер, за допомогою яких здійснюється перехід від одиниці оригіналу до одиниці перекладу. "В залежності від характеру перетворень трансформації підрозділяються на лексичні, граматичні та лексико-граматичні" (Стежко, 2012). У даній класифікації дослідник розглядає в кожній групі різні види перетворень при перекладі.

До граматичних трансформацій належать:

- дослівний переклад (синтаксичне уподібнення)
- членування речень
- об'єднання речень
- граматичні заміни
- a) заміна частин мови
- b) зміна порядку слів
- c) заміна членів речень
- d) зміна типу синтаксичного зв'язку

До лексичних перетворень дослідник відносить:

- транскрипцію / транслітерацію
- перекладацьке калькування
- лексико-семантичні заміни
- a) конкретизацію
- b) генералізацію
- c) модуляцію

До особливої групи, на думку В.Н. Комісарова, належать лексико-граматичні заміни, а саме:

- прийом антонімічного перекладу
- прийом описового перекладу

- прийом компенсації

Дана класифікація була відібрана нами з кількох причин. Я І. Рецкер, наприклад, виділяє тільки дві групи трансформацій, граматичні та лексичні. У його роботі не виділяються окремі підвиди граматичних трансформацій, до лексичних трансформацій належать тільки диференціація, конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, антонімічний переклад, і додавання / опущення слів при перекладі, а калькування і описовий переклад він відносить до окремих способів перекладу (Стежко, 2012). Таким чином, класифікація є менш систематизованою і докладною.

Спираючись на класифікацію В.Г. Гака, Р.К. Миньяр-Белоручев розділяє трансформації на три типи: на лексичному рівні (синонімічні заміни), на лексико-семічному рівні (втрата та придбання диференціальних сем) і на лексико-семантичному рівні (заміна частини або всіх семантичних компонентів вихідної одиниці). При цьому в даному поділі не розглядаються структурні перетворення, що застосовуються при перекладі.

А.Д. Швейцер в свою чергу виділяє прийоми перекладу (ситуативні перетворення), граматичні та семантичні трансформації. До прийомів перекладу він відносить зміни семантичного обсягу або в цілому семантики одиниці (генералізація, конкретизація і антонімічний переклад) (Панько, 1994). Граматичні трансформації включають в себе додавання / опущення граматичних одиниць і членування / об'єднання сегментів. Серед семантичних трансформацій виділяються додавання семантичних компонентів, заміна семантичних категорій, розширення, зміщення і звуження. Лексичне згортання і стилістичну модифікацію А.Д. Швейцер розглядає як окремі види перетворень.

Розглянувши кілька класифікацій, ми прийшли до висновку, що класифікація В.М. Комісарова відрізняється найбільшою докладністю і структурованістю і відповідає поставленим в нашій роботі цілям, так як вона

зачіпає всі мовні рівні і пропонує широкий спектр трансформацій на кожному з них.

РОЗДІЛ 2. СКЛАДНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВИХ ТЕРМІНІВ З ЧЕСЬКОЇ МОВИ

2.1 Проблеми перекладу військових термінів

Термінологія займає найбільш чільне місце у військовій літературі всіх жанрів, тому переклад військових термінів стає найважливішим у всій діяльності військового перекладача. Сучасна чеська військова термінологія найінтенсивніше розвивається у сфері розробки нових видів зброї. Наприклад:

- у галузі ракетно-ядерних та космічних бойових систем - *orbitální zbraň* - орбітальна зброя; *globální raketa* – глобальна ракета; *silový launcher* - пускова споруда шахтного типу; *stratosférický spad* - зараження стратосфери радіоактивними продуктами ядерного вибуху

- у сфері радіоелектронних та інших технічних засобів - *navádění paprsku jezdce* - наведення з променю; *laserový dálkoměr* – лазерний далекомір; *zařízení pro detekci přeradení* - (технічний) засіб виявлення засідок; *vozidlo na vzduchovém polštáři* - апарат на повітряній подушці

- у галузі армійської авіації - *nepřetržitá letecká pohotovost* - безперервне бойове чергування у повітрі; *radarový hlídkový letoun*-літак радіолокаційного дозору; *bojový vrtulník* – озброєний вертоліт; *helikoptérou* - що перевозиться на вертольотах; *letecký prapor* – авіаційний батальйон; батальйон армійської авіації; *helilift* - перекидання на вертольотах

При перекладі оперативно-тактичних термінів потрібно бути дуже уважним, тому що саме в цій групі термінів виявляється ієрархічна залежність термінів від масштабу бойових дій і рангу командування (стратегічне, оперативне, тактичне), хоча при перекладі українською мовою ця залежність виявляється значно меншою. ступеня. Наприклад, у штабі розрізняють відділ чи відділення штабу, проте у чеському варіанті для штабів

всіх рангів використовується термін *personál*.

Декілька слів слід сказати з приводу термінів *protiofenzíva*, *protiútok*, *protiúder*, які часто сприймаються як синоніми, що веде до спотворення сенсу, тому що в чеській тактичній термінології ці терміни не є синонімами, а кожен із них співвідноситься з абсолютно певним колом понять:

protiofenzíva – планомірно підготовлена контратака, проведена по противнику, що вклинився вонб задалегідь наміченого рубежу.

protiútok - контратака, що виникла в ході відображення настання противника без попередньої підготовки і організована провідними бій військами самостійно, без наказу зверху. У жодному разі не можна перекладати цей термін як «контрудар», оскільки контрудар — це термін не тактичний, а оперативний, тобто він належить до вищої ієрархічної категорії.

Його еквівалентна відповідність - термін *protitah*.

2.2 Особливості перекладу нестатутної термінології

Головною відмінністю просторічної частини чеської військової лексики від загальноживаного просторіччя є вузька, діалектна сфера її вживання (у межах збройних сил).

Розглянемо таку особливість цієї частини просторічної лексики, як незрозумілість її образних слів для непосвячених, яка, по-перше, пов'язана зі специфічністю, малозрозумілістю або незрозумілістю багатьох професійних спеціальних реалій і, по-друге, з особливою формою позначення цих реалій у військовій лексиці і яка викликає особливі труднощі під час перекладу.

Термінології в цілому властива чіткий зв'язок між мовною формою і поняттям, що виражається. У той самий час у просторічній лексиці саме специфічна форма висловлювання спеціальних і загальних понять може часто створювати великі труднощі перекладу, повністю приховуючи сенс терміна (Панько, 1994).

Для всіх, хто зустрічається вперше з тим чи іншим образним словом або словосполученням просторічної лексики, характерне прагнення усвідомити ту образну форму, в яку вбирається відповідне поняття. При цьому може виникнути відома складність у розумінні зв'язку між прямим і переносним значенням слова або словосполучення. Перенесення значень у кожному його новому конкретному прояві вимагає від слухача чи читача відомої напруги думки, аби усвідомити ті асоціації, які призвели до цього перенесення значення і які логічно виправдовують його. У цьому полягає одна з причин та особливої експресії цього мовного засобу. Розуміння цих асоціацій у образній військовій лексиці найчастіше утрудняється внаслідок специфічності, як самих понять, і зв'язків, що у основі переосмислення.

Однак до цього слід ще додати й те, що образна просторічна лексика виникає в основному в усній розмовній мові з її безпосереднім, невимушеним живим спілкуванням, «моментальністю», «спонтанністю» утворення, що допускають певну умовність, випадковість образних асоціацій, відсутність у них типовості, характерності та відображення найбільш суттєвих сторін поняття.

Саме ця обставина накладає певний характерний відбиток на образність просторічної лексики, ускладнюючи її розуміння для перекладу іноді навіть у армійському середовищі, багато в чому обмежує її вживання і надає певну ізолюваність у мові.

Якщо загальноновживані та загальновідомі слова та словосполучення виражають у переносному сенсі загальновідомі військові поняття, то можливі два випадки їх вживання.

По-перше, фігуральне вживання побудовано на чіткому, логічно виправданому відображенні суттєво важливої та загальновідомої риси військового поняття. Наприклад: větrný mlýn - вітряк, šlehač vajec - пристосування для збивання білків, sekáček-řízýbяр; машинка для різання - вертоліт.

Такі слова і словосполучення мають потенційну можливість широкого

вживання (поряд з відповідними термінами). Обмежуючим чинником є лише їх емоційне забарвлення, яка може виявитися неприйнятною або може звузити стилістичні межі вживання даної лексики загалом, мові.

По-друге, фігуральне вживання побудовано на відображенні будь-якої побічної, менш істотної ознаки, аспекту і, головне, менш відомої (або зовсім невідомої в загальному, вживанні) рис специфічного військового поняття.

Особливо характерні саме для цього вживання метонімічні переосмислення, які, як відомо, можуть виникати на основі більш випадкових асоціацій, ніж, наприклад, при метафорах зі своїм порівнянням подібних аспектів, предметів, явищ тощо. Наприклад, куґе - полковник армії. У цьому переносному значенні ми бачимо наступні зв'язки: куґе - курка; курча - сленгова назва зображення орла на погонах полковника армії. Звідси куґе – полковник.

Серед численних одиничних вживань військової термінології в широкому переносному сенсі в різних ситуаціях, наприклад *rodvozek* (шасі) — ноги, поступово виділяються терміни, що стійко вживаються в переносному сенсі, і їх поєднання — потенційний «сирий матеріал» майбутньої загальноновживаної ідіоматики військового походження, наприклад *torpédo a rodvod* - зривати нараду.

Всі ці приклади характерні залученням термінологічної військової лексики синонімічного висловлювання загальновідомих понять. Однак нас цікавлять більше ті випадки переосмислення термінологічної лексики, які спостерігаються в більш обмеженому середовищі — у збройних силах.

Нестатутна термінологія вживається у усній мові, знання особливостей і володіння якої необхідне деяких видів роботи перекладача, а й у літературі. Він зустрічається в американській військовій публіцистиці та військово-художній літературі, у деяких видах військових документів, а іноді навіть у статутах та настановах (головним чином у деяких матеріалах з бойової підготовки військ). Нестатутна термінологія або сленг часто вживається в

особистому листуванні військовослужбовців, їх щоденниках і т.д. (Кияк, 2006)

Переклад нестатутної термінології характеризується деякими специфічними труднощами переважно стилістичного характеру. Крім того, у перекладача можуть виникнути труднощі у розумінні значення окремих слів та виразів нестатутної термінології, головним чином у зв'язку з недостатньо ясною чи прихованою мотивованістю багатьох лексико-фразеологічних одиниць. Є ряд загальноживаних слів і словосполучень, які у сленгу набувають нових, маловідомих значень. Наприклад, достатньо вказати на деякі «сленгові» значення таких загальновідомих слів, як *vlk* – серцеїд, спокусник; *osvobodit* – грабувати; красти; *sbratřit se* перебувати у зв'язку з жінкою з місцевого населення (в окупованій країні).

Елементи військової мови, за допомогою якого відбувається офіційне спілкування між представниками армійського дискурсу (військовослужбовцями різного рангу), представлені у текстах Й. Шкорецького та В. Пухова у вигляді фрагментів письмових документів та усних повідомлень, які цитуються у творах від імені певних персонажів. Основними складовими подібних текстових вкраплень є різні військові поняття та терміни, а також характерні для «військового канцеляриту» звороти, кліше та стійкі словосполучення.

Смислове наповнення, зміст подібних документів може залежати від конкретної поставленої задачі, наприклад: [kapitan] *Přišel na silnici a hlásil baterkou na plán shrnutí: "23.30 - 04.00 osádky budou dělat okopové práce a maskování bojových vozidel, 04.30 - 04.50 pohotov 04.50 zahájení delostrelkej přípravy, 05.00 vyjádření k útoku"*. Тут як характерні одиниці воєнзв'язу виступають стійкі обороти, властиві мові армійського дискурсу: здійснювати копання окопів, маскування бойових машин, початок артилерійської підготовки, перехід в атаку.

Зразком офіційного стилю спілкування у рамках армійського дискурсу є мова статуту військової служби. Мова цього документа вважатимуться

зразком офіційної мови військового, армійського побуту. Однак у повсякденному спілкуванні всередині даного дискурсу, взаємодіючи з «живою», народно-розмовною мовою, цей стиль мови істотно перетворюється.

Умовно можна виділити кілька типів такого впливу, де окремі елементи офіційної військової мови вживаються як цитат:

- 1) витримки із положень статуту;
- 2) формулювання наказів, команд; рапорти тощо;
- 3) фрагменти з інших військових документів (зведення, донесення, звіти тощо) (Кияк, 2006).

Багато положень статуту, які в реальності повинні зачуватися військовими напам'ять і цитуватися у відповідних випадках, досить часто використовуються як текстоутворюючі елементи і в художньому тексті, приклад зі Шкворецького: [kapitán] bojová pohotovost, jsou-li všechna vozidla a jejich osádky ve vypočítané bojové pohotovosti, t.j. jsou-li všechny posádky kompletní a zdravé, má-li každý tank předepsanou zásobu munice, paliva, mazadel a proviantu, jsou-li zbraně pečlivě nasměrovány a chráněny“.

Цитаті положення статуту передує додаткове пояснення характеру дії: [капітан] став механічно відтворювати, – а сам цитований документ та його стиль іронічно названий статутний Отче Наш – автор жартівливо-іронічно уподібнює його біблійності, назви однієї з головних молитов у християнстві.

Військовий статут, по суті, є головним документом, що регламентує не тільки правила і порядок несення військової служби, але і містить конкретні мовні звороти, форми віддачі команд, зразки наказів, рапортів та інших видів повідомлень, за допомогою яких в армії відбувається офіційна комунікація між військовослужбовцями різних категорій, тому автором використана така «символічна паралель». До подібних випадків цитування у тексті військової документації належать також фрагменти рапортів, доповідей, донесень, «канонічна» форма яких також зафіксована у статуті.

Ось зразок рапорту військовослужбовця, який перебуває на бойовому чергуванні, старшому за званням офіцеру, при цьому цитату також попереджає іронічне зауваження автора про характер виголошення доповіді: з розв'язністю старого «діда»: *hulákané rushanie kapitáne, během mé služby u sedmého tankového praporu se nic zvláštního nestalo. Setnina je v přípravě na půldenní odpočinek. Dozorčí setniny četar Fürbach!*"

Структура цього повідомлення, як правило, залишається незмінною, змінюється тільки посада і звання конкретного військовослужбовця, що віддає або приймає рапорт, місце несення вахти (служби), категорія особового складу тощо. Шаблонний вид повідомлення за статутом є доповіддю про прибуття: *[rotný] Horlivostí málem prorazil, ale za předepsané 3 vteřiny stihl dát předepsanou hlášku: "Soudruhu poručíku, na tvůj rozkaz přišel rotný Smiřický!"*

Цитату передую авторський коментар, який підкреслює обов'язковість і важливість даного «ритуалу» (встановлений [установом] рапорт), а також додатково вказує читачеві на норматив для його виконання (в три секунди). У ряді контекстів цитування різних військових повідомлень та документів показує, як і наскільки впливає такий сухий казенний стиль мови на свідомість та спосіб думок військових.

Заучування напам'ять формулювань і доведення їх усного відтворення до автоматизму призводять до так званої «автоматизації», стереотипізації свідомості, коли ситуація, що безумовно складається, миттєво викликає в пам'яті відповідне їй потрібне формулювання. Випадки використання в тексті прикладів подібного роду «клішованості мислення» військових Й. Шкворецький використовує як один із засобів створення в контексті певного стилістичного, комунікативно-прагматичного розмаїття, що у свою чергу створює в художньому тексті емоційну та смислову напругу, ось один із подібних випадків: *[poručík] Už jsem v duchu omdlel, když se odkudsi za obzorem ozval hluchý hlas: "Je polední vodpočinek!" Prvním impulsem Poručíka*

Prouzy bylo všimnout si, kdo to řekl. Obrátil se k tomu, co měl: vyjednával v přítomnosti důstojníka, aniž by mu to bylo k užitku.

Конкретне вчинене підлеглим порушення статуту (один із солдатів дозволив собі вголос коментувати слова старшого за званням) моментально викликає в пам'яті офіцера цитату з військового статуту, де визначається характер такого порушення статуту (порушення заборони на розмови у присутності офіцера без його дозволу). У своєму повідомленні про запропонований род діяльності підрозділу в даний момент (денний відпочинок) герой використовує словоформу *vodročínek* з протетичним *v*, характерним для повсякденно-розмовної чеської мови (*obecná slovenska*), що також свідчить про навмисне «зниження» стилю, його своєрідну «депатетизацію», підкреслює зневажливе ставлення солдата до офіцера.

Ще один елемент військової мови, вплетений у текст художнього твору, – цитування команд, наприклад: [kapitán] *Postavil se pod tanky do pozoru a zakřičel hlasem alkoholického vychovatele: "Prřápore - porodú 1, 2, 3, 4 rota - v sraz po osádkách nastupy!"*.

У цьому випадку автором підкреслюється фонетична особливість мовного вираження в армії – особливі інтонаційні конструкції, додаткові акценти на окремих звуках, у даному випадку – у слові *prarog*: подвоєний (в мові – акцентований) приголосний *r*, довгий голосний *á* (у літ. чеш. - короткий *a*).

Якщо в Й. Шкворецького в даному випадку команда супроводжується лише іронічною ремаркою щодо характеру її звукової подачі: [капітан] заревів голосом наставника-алкоголіка, що сприяє посиленню експресивності опису, то В. Пухов відображає іншу цікаву та досить поширену особливість виголошення команд в армії : до «канонічного» статутного тексту тим, хто говорить, вноситься якесь «авторське» доповнення або коментар з метою надати додаткову експресію, створити певний комічний ефект або досягти іншого прагматичного ефекту: [полковник] *Бувало побудує на плацу особовий склад, та й закричить подібно до Річарда Левового Серце, від якого,*

як відомо, присідали коні: «Сьогодні – вівторок! Вчора був понеділок! У похідну колону, на стрільбищі, бігцем!», або «Полк, смирно! Вчора два солдати намагалися звалтувати стареньку! У похідну колону, на навчання, арш!

Як і у Шкворецького, тут передані фонетичні особливості вимови команд: акцентоване розтягування мови – бі-гом! – і характерне для усного «армійського мовлення» випадання початкового (м) у слові (м)арш! як елемент додаткової експресії під час віддачі команди. Або ще один приклад, де відтворюється фонетично спотворене звучання команди «Смирно!»: Хі-рна! – кричить Біда. – Товаришу генерал! Особовий склад на інструктаж зібрано. Заступник начальника полігону полковник Біда.

У наступному прикладі також зберігається особливість вимови команди з «емфатичним» розтягуванням звуків і складів слова: Солдати стоять дві шеренги. Шум командує: «První. Odstraňte sněh kolem domu! K zemi. Ne sněhové vločky. Za druhé: vyčistit střechu! Kdo má technické vzdělání? Dva kroky vpřed!»

2.3 Методи розшифрування та переклад термінів-скорочень

Інформаційно-технічний прогрес останніх десятиліть сприяє розвитку військової сфери в усіх напрямках. Переклад – це складний та багатогранний вид людської діяльності. Хоча зазвичай говорять про переклад «з однієї мови на іншу», але насправді в процесі перекладу відбувається не просто заміна однієї мови іншою. У перекладі зіштовхуються різні культури, різні особистості, різні склади мислення, різні літератури, різні епохи, різні рівні розвитку, різні традиції та настанови. Перекладом цікавляться культурологи, етнографи, психологи, історики, літературознавці, і різні сторони перекладацької діяльності можуть бути об'єктом вивчення відповідних наук. професійної групи з певними екстралінгвістичними знаннями

Особливу складність становить переклад військових аббревіатур, зокрема, з чеської на українську. Найпоширенішими у військовій сфері є ініціальні аббревіатури, оскільки вони виражені ініціалами розгорнутого прототипу. Аббревіатури, або скорочення, виявляють цілу низку лексико-граматичних особливостей.

Скорочені лексичні одиниці залишаються у багатьох відношеннях загадкою в лінгвістичному плані, оскільки стосовно них доводиться розглядати під специфічним кутом зору такі фундаментальні проблеми як проблема структури слова та його значення, проблема морфем та ін.

Ми вважаємо за доцільне виділити такі прийоми перекладу ініціальних аббревіатур:

Калькування – шлях заміни основних частин морфем чи слів

AM-amplitudová modulace – амплітудна модуляція

Модуляція – смисловий розвиток

DPO – dělostřelectvo protivzdušné obrany – зенітна артилерія, війська
ППО

Експлікація-лексико-граматична трансформація

VNV-Vysoká nadmořská výška, nízké otevření – парашутний стрибок з
розкриттям парашута на невеликій висоті

Компресія – економія мовних зусиль

Uniforma BDU-Battle – бойова уніформа

Декомпресія (додавання) – безеквівалентна

OT-observer-target – лінія спостереження – ціль

Калькування + створення нової аббревіатури

ТОС-taktické operace центр-центр бойового управління-ЦБУ

Конкретизація (спеціалізовано військова)

PS-romosný střelec-помічник навідника

Транскрипція та транслітерація

NATO-Organizace Severoatlantické smlouvy

Генералізація (зворотна конкретизація)

CVRP-Cannon vypustil řízený projektil-керований артилерійський снаряд
 Для розшифровки скорочень застосовуються такі основні методи:

1. аналіз контексту;
2. використання словників скорочень та інших довідкових матеріалів;
3. аналіз структури скорочення;
4. використання аналогій.

Абревіація як спосіб словотвору представляє складне, багатогранне явище, що сягає своїм корінням в далеке минуле. Поширення абревіатур пов'язують із появою в реальній дійсності складних денотатів, що вимагають свого позначення словосполучень або складних слів. Функція абревіатури у процесі комунікації полягає у більш економному вираженні думки та усуненні надмірності інформації. В абревіатурах інформація передається меншою кількістю знаків, тому "ємність" кожного знака більша, ніж у відповідних вихідних одиницях, що дає підставу розглядати абревіацію як один із видів оптимізації мовного повідомлення.

Особливої актуальності абревіація набуває у військовій сфері, оскільки при появі нових зразків озброєння та військової техніки, а також військових структур та відомств посилюється потреба у номінативній ролі абревіації. Абревіатури цінні поєднанням граничної стислості форми та ємності змісту.

Очевидною є необхідність володіння військовослужбовцями прийомами перекладу абревіатур з метою здійснення повноцінної професійної комунікації.

2.4 Переклад військової термінології, використаної у ЗМІ, українською мовою

Українському значенню терміна «контрпідготовка» відповідають мовою перекладу *dělostřelecká příprava, přípravné bombardování* -терміни, що вживаються для позначення артилерійського вогню, який відкривається за

вихідними позиціями противника, що виготовився до наступу. Як бачимо, поелементний переклад оперативно-тактичних складних термінів може призвести до грубих помилок. Оперативно-тактичні терміни можна перекладати українською лише після повного з'ясування всього обсягу поняття, з яким співвідноситься даний термін. Часто військові двомовні словники не допомагають вирішити це завдання, оскільки наводять лише деякі з можливих варіантів відповідності. Значну допомогу у подібних випадках надають тактичні довідники та статuti, у яких міститься визначення відповідних понять.

Таким чином, правильно перекласти той чи інший термін у конкретному контексті допомагає використання системної організації та структурного аналізу різних видів військової термінології, виявлення ієрархічної залежності термінів, їх видової та родової належності, проникнення на всю глибину поняття, що позначається. Але це єдиний шлях для знаходження термінологічних еквівалентних відповідностей. Системна та структурна організованість термінології - це лише допоміжний засіб, що допомагає вирішувати проблему терміну в перекладі.

Переклад термінів викликає труднощі головним чином оскільки перекладач не знає, з яким поняттям слід співвіднести даний термін у мові перекладу, бо об'єкт співвідношення у мові перекладу відсутня. Оскільки готового об'єкта немає, його слід створити шляхом відповідного роз'яснення, тобто пояснити існуюче в мові перекладу поняття і потім вирішити питання про його позначення.

Транслітерація чи її різновид транскрипція застосовується у випадках, коли іншомовне поняття може використовуватися й у мові перекладу. Як приклад можна навести термін «бундесвер», що в українську мову як самостійне поняття. При транскрипції іншомовний термін не перекладається, а передається буквами українського алфавіту, наприклад: ейджент оріндж, джи-ай, вермахт, лазер і т.д. (Кияк, 2006)

Початкове запровадження транслітерації (чи транскрипції) завжди супроводжується докладним поясненням змісту терміна, потім він набуває популярності у військовій літературі і починає вживатися вже без пояснень. Так було, наприклад, з терміном *infrastruktura* «інфраструктура», який спочатку перекладався описово: «система стаціонарних споруд збройних сил», а здобувши популярність, почав транслітеруватися.

Як буквальні переклади використовуються такі терміни *Zelené barety* – зелені берети, *flexibilní odezva* – гнучке реагування, хоча й ці терміни спочатку вимагали описового перекладу або коментар:

- зелені берети – війська спеціального призначення армії;
- гнучке реагування – військово-політична доктрина, проголошена президентом Кеннеді 1961 року. Передбачала збройне втручання у конфлікт у будь-якій точці земної кулі.

ВИСНОВКИ

У своєму дослідженні ми дійшли висновку, що терміни в галузі військових знань мають такі характерні ознаки як однозначність, нейтральність і незалежність від контексту. Для військових термінів характерна співвіднесеність з поняттям, що точно визначається, прагнення до однозначності. Це призводить до того, що ціла низка військових термінів набуває незалежності від контексту і, отже, може перекладатися за допомогою лексичного еквівалента. Однак це не означає, що військовий термін абсолютно незалежний від контексту, йдеться лише про те, що термінологічне значення слова зазвичай не схильне до контекстуальної зміни, але виявляється воно в контексті. Існує багато військових термінів, які є приватними значеннями неспеціальних слів або мають кілька термінологічних значень.

Помилки при перекладі військових термінів зазвичай призводять до серйозних смислових спотворень оригіналу, особливо при перекладі військових текстів, таких як бойові документи, статuti та настанови, інструкції та технічні описи, військово-наукові статті, військова публіцистика, де точність перекладу є однією з головних вимог. Щоб уникнути подібних помилок, перекладач повинен прагнути детально, вивчити ту область військової науки або техніки, в якій він працює, і домогтися вичерпного розуміння змісту понять, що виражаються військовим терміном.

Щодо нестатутної військової термінології, перекладач повинен безперервно відзначати всі випадки застосування такої лексики в усному та письмовому мовленні військовослужбовців, вивчаючи тенденції її утворення.

Зрозуміло, не про переклад окремих слів і словосполучень, взятих власними силами, поза контексту. Переклад окремих складових одиниць будь-якого контексту повинен проводитися з урахуванням всього комплексу змісту та мовної форми матеріалу, що перекладається.

Важлива не приватна, формальна, а загальна функціональна

стилістична відповідність. При цьому слід пам'ятати, що ті самі види мовних стилів мають різні норми в українській та чеській мовах. Тому перекладач не завжди повинен прагнути обов'язково, перекласти кожне слово, точно передаючи його емоційне та стилістичне забарвлення, бо кінцевий загальний результат не перебуватиме відповідно до норм цього виду мовного стилю в українській мові. Слід зазначити, що таких відповідей дуже мало. Найчастіше доводиться діяти не способом підбору еквівалентної лексики, а іншим методом-методом компенсації. Нерідко перекладачі, прагнучи досягти повної ідіоматичності, забувають необхідність передачі національного мовного колориту.

ABSTRAKTNÍ

Problém terminologie obsažený v různých termínových systémech je dnes jedním z nejrelevantnějších a nejprobádanějších v moderní lingvistice a filologii. Velký význam studia termínů souvisí s tím, že v každém jazyce, včetně češtiny, existuje velké množství speciální slovní zásoby, bez které se neobejde odborná komunikace mezi lidmi. Navzdory aktivnímu studiu termínů ve vědecké literatuře dodnes neexistuje jasné pochopení termínu, jeho strukturální a sémantické rysy nebyly přesně identifikovány.

Předmětem studia byla strukturální a sémantická charakteristika pojmů tohoto vědního oboru.

Cílem studie je analyzovat strukturální a sémantické rysy českých termínů.

V naší studii jsme došli k závěru, že pojmy v oblasti vojenských znalostí mají takové charakteristické rysy, jako je nejednoznačnost, neutralita a nezávislost na kontextu. Vojenské termíny se vyznačují korelací s přesně definovaným pojmem, touhou po jednoznačnosti. To vede k tomu, že řada vojenských termínů se stává nezávislými na kontextu, a proto je lze přeložit pomocí lexikálního ekvivalentu.

To však neznamená, že vojenský termín je zcela nezávislý na kontextu, znamená to pouze, že terminologický význam slova obvykle nepodléhá kontextovým změnám, ale je v kontextu odhalen. Existuje mnoho vojenských termínů, které jsou soukromými významy nspeciálních slov nebo mají několik terminologických významů.^e

Chyby v překladu vojenských pojmů obvykle vedou k závažným sémantickým zkreslením originálu, zejména při překladu vojenských textů, jako jsou vojenské dokumenty, stanovy a instrukce, instrukce a technické popisy, vojensko-vědecké články, vojenská žurnalistika, kde přesnost překladu je jedním z hlavních požadavků.

Aby se překladatel vyhnul takovým chybám, musí se podrobně snažit, studovat obor vojenské vědy nebo techniky, ve kterém působí, a dosáhnout komplexního pochopení významu pojmů vyjádřených vojenským pojmem.

Klíčová slova: Terminologie, termín, vojenská terminologie, překlad, Strukturální a sémantické rys, Sémantické zkreslení

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Crawley, J.W. (2002) Words Like JDAM, Frappustano Used // The San Diego Union-Tribune. May 28.
2. Gjelten, T. (2003) Military Terms, War in Iraq The Washington Post. March 29.
3. House, J. (2009) Translation. Oxford and New York, Oxford university press. 122
4. Longman Dictionary of Contemporary English (2005). Longman. 111.
5. Sager, J. A (1990) Practical course in terminology processing. Amsterdam Philadelphia: John Benjamin. 254
6. Байло, Ю. В. (2013) Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект) / Наукові записки ім. М. Гоголя. Київ: Філологічні науки. Книга 3. 62–65.
7. Білозерська, Л. П. (2010) Термінологія та переклад. Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова книга. 232
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2005). Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун». 1728
9. Д'яков, А. (2004) Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти / А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько. Київ: Видавничий дім «Academia». 220
10. Єрмоленко, С. Я. (1999) Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра. 431
11. Карабан, В. І. (2002) Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга. 315–407.
12. Кияк, Т. Р. (2008) Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць / Т.Р.Кияк, О.І. Каменська Мова і

- культура. Серія «Філологія». Київ: Наукове вид-во. Вип. 3. Т. 1, ч. 2. 57–71.
13. Кияк, Т. Р. (2006) Теорія та практика перекладу: підручник для вищих навч. закладів /Т.Р. Кияк, О.Д. Огуй, А.М. Науменко. Вінниця: Нова книга. 592.
14. Мацюк, З., Станкевич, Н. (2008) Українська мова професійного спілкування: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Каравела. 352.
15. Мацько, Л., Кравець, Л. (2007) Культура фахової мови: навч. посіб. / Л. Мацько, Л. Кравець. Київ: ВЦ «Академія». 370
16. Ніколаєнко, А. Г. (2007) Лексикологія англійської мови – теорія і практика. Вінниця: Нова Книга. 528
17. Панько, Т.І. (1994) Українське термінознавство Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. Львів: Світ. 216
18. Скороходько, Е. Ф. (2006) Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). Київ: Наукова думка. 99
19. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань (2005)/ О.М. Шмаков. Харків: Військ. ін-т ВВ МВС України. 362
20. Стежко, Ю. Г. (2012) Методичні вказівки до перекладу наукових термінів. Кіровоград: РВВ КДПУ. 79
21. Яремко, Я.П. (2008) Термін і дискурс. Укр. мова. № 3. 64–72.